

ČÁST PÁTÁ,

PANGLOTTIE,

v níž se uvažuje o otevření univerzálních styků
mezi národy mocí moudrého pěstování jazyků
a kde se předkládají ukázky věci tak důležité,
slibně začaté, k pokusům dalším.

VSTUP

(...)

8. Uvažujme, zda by se dal najít účinný plán, 1) jak vytříbit jazyky všech národů a každý zvlášť tak, aby všechny stačily na knihy, které jsou určeny k vzdělávání lidí, 2) nebo jak dosáhnout, aby se všechny národy mohly nějakým nejsnadnějším způsobem přiučovat jazykům vzdělanějších národů, v nichž budou obsaženy zmíněné knihy (nálevky to moudrosti), a aby tak sousední národy měly podíl také na jejich vzdělání; 3) nebo konečně zda by se mohl založit raději nějaký jazyk společný všem obyvatelům země. A to buď nějaký z jazyků už ujatých, nad jiné zvlášť vypěstěný, uhlazený, bohatý a přesto snadný, nebo jazyk celým druhem nový, nade všechny běžné bohatější, uhlazenější a snadnější, který by se tak stal nejpohotovějším, nejvěcnějším a opravdu všeobecným zprostředkovatelem moudrosti.

9. Půjdeme pořadem po těchto stupních; především však položíme základy svým snahám, rozebírajíce nutnost také této své porady, možnost naléztí lék a snadnost, vezmeme-li věc rozumně do ruky.

(...)

PŘEHLEDNÁ TABULKA PANGLOTTIE

Panglottie ukazuje	1. Co si přejeme? Všeobecný styk národů odstraněním překážky tolika zmatených jazyků.	kap. I, §§ 1–18
	2. Jakým prostředkem by se toho dalo dosáhnout? Pěstěním jazyků buď všech nebo předních nebo jednoho společného.	kap. II, §§ 1–7
	Všeobecně, nalezením ideje dokonalého jazyka.	kap. III, §§ 1–8
	3. Jakým způsobem?	Podrobněji pěstováním všech jazyků všejazyčností, kap. IV, §§ 1–16 předních jazyků vícejazyčností, kap. V, §§ 1–14 jednoho jazyka, jednojazyčností, pro niž se dokazuje nutnost, kap. VI, §§ 1–21 možnost, kap. VII, §§ 1–7... snadnost. kap. VIII...
	Plně; o spojení té trojí cesty.	kap. IX, §§ 1–10
	4. Závěr, obsahující triumf lidského pokolení nad přemožením barbarství jazyků a vzdechy k Bohu Duchu sv.	kap. X, §§ 1–24

KAPITOLA TŘETÍ

JE SNADNÉ NALÉZT PROSTŘEDEK PROTI JAZYKOVÉMU ZMATKU? BUDE TO SNADNÉ, NALEZNE-LI SE PRAVÁ IDEA DOKONALÉHO JAZYKA, JÍŽ BY SE DALY PŘIZPŮSOBIT VŠECHNY ŽIVÉ JAZYKY

1. Obnovme si v paměti, co jsme stanovili v Panaugii, kapitola čtrnáctá, § 19: Poznává-li kdo ideu celého jazyka se všemi prostředky, aby jej uspořádal jak co do podstaty, tak co do případností, bude mu možno nalézt metodu vyučování a učení se všem jazykům, dokonce i sestavit nový jazyk, úplnější a lepší než všechny ty, jichž se dosud užívá, atd. Poskytnutím ukázky třeba ověřit pravdivost tohoto slibu, nebyl-li přehnaný.

2. Jazyk, jak známo (bere-li se ve významu „řeč“), je soustava slov, která označují věci, předkládají je mysli a jsou spojena podle přesného řádu. I sbíhají se tu vždy tři složky ve vzájemném vztahu: za první věci, které se mají označit slovy, za druhé mysli, které si něco označují, za třetí slova, která uclánkováním zvukem něco přesně označují, navzájem spojena podle přesného řádu. Neboť nebude-li věcí, o nichž bys mluvil, co řekneš? Nebude-li myslí, jimž bys věci vykládal, komu budeš vykládat? Nebude-li konečně slov, jimž bys vtiskl své představy a jež bys pomocí zvuků vyslal jako zprostředkovatele v mysl druhého, jakým způsobem získáš spojení?

3. Odtud plyne za první, že řeč je kreslený obraz věcí. Neboť není o ničem, nýbrž o věcech. Za druhé se řeč děje o věcech nepřítomných nebo jakoby nepřítomných. Je-li totiž věc přítomna, raději na ni ukážeme, než bychom se namáhali kreslit její obraz slovy. Vždyť přímý názor věci je za tisíc slov neb za jakékoli slovní opisy. Proto praví Seneka: Kdyby se mohlo uskutečnit, co cítím, raději bych to ukázal než vyslovoval. Za třetí se řeč děje mezi více osobami. Neboť proč by někdo mluvil sám k sobě, když přece představy své mysli vidí ve svém nitru? Za čtvrté řeč pochází z přemýšlení o věcech, přenáší s sebou myšlenky do mysli druhého a je tak zprostředkovatelkou představ od mysli k mysli. Za páté nikdy není bez mysli a bez věcí; a čím více má mysli a věcí, tím je lepší. Za šesté jsou uvedené tři složky (věci, myšlenky, slova) v řeči neustále ve vzájemném vztahu. Neboť věci, poněvadž chtějí být chápány, směřují skrze smysly do mysli; pochopení věcí, poněvadž by se rádo rozšiřovalo, hledá slova, v něž by se odělo a přeplynulo tak v mysl druhého. A teprve tehdy, jestliže se věci chápou tak, jak jsou, a vyjadřují-li se tak, jak se chápou, vzniká harmonie věcí s myslí a harmonie mysli s ústy.

(...)

5. Vytríbeným nazýváme jazyk, který má 1) zásobu slov, dostačující k vyjádření kterýchkoli věcí, takže se dá odít v řeč všechno, co si myslíme; 2) význam slov přesně

vymezený k označení věcí, aby ti, kteří mezi sebou rozmlouvají, nevázli tím, že by jeden rozuměl tak, druhý jinak; 3) přesnou skladbu částí řeči, dobře uvedenou v pravidla, aby byl po ruce každý způsob, kterýmkoli třeba něco vyjádřit. Každý jazyk, jenž už má tyto tři znaky, zasluhuje si být nazván bohatým, krásným a pěstěným.

6. Ale ovšem jazyk dokonalý (jehož idea nám tane na mysli) vyžaduje ještě něco víc, poněvadž celou svou výstrojí 1) je něco velkolepého jako sám svět, který má představovat v celém jeho rozsahu, 2) něco rozsáhlého, obsáhlého jako sama mysl, na niž celou má dostačovat, aby vyčerpával její pojmy a přenášel je v mysl druhého, 3) konečně něco souladného jako hudební harmonie, vpřádá-li tak přesně věci v pojmy a pojmy ve slova, aby bylo zcela zřejmo, že věci jsou chápány tak, jak ve skutečnosti jsou, a že jsou řeči vyjadřovány tak, jak jsou chápány (beze vši mezery nebo vady, beze všeho nesouladu nebo omylu).

7. Klademe tedy na dokonalý jazyk tyto tři požadavky: 1) aby obsáhl názvoslovím celý obor věcí (viditelných i neviditelných) a neponechával bez pojmenování žádnou, ani nejmenší věc; 2) aby přibral k označování věcí také celý soubor zvuků (které může vytvářet lidský jazyk a ústa) a neponechával žádný, ani nejmenší zvuk bez určitého významu; 3) aby celý soubor odstínů (které se dají pozorovat na zvucích) uvedl v harmonii a nepřehlížel žádný, ani nejmenší rozdíl věcí, pojmů a zvuků.

8. Odtud je dále jasno, že jazyk dokonalý, možno-li jej očekávat, můžeme očekávat jen od vševědy a vševýchovy, tj. od plné a dokonalé soustavy věcí a od plného a dokonalého poučení mysli k plnému proniknutí soustavy věcí; tím, že se odtud sestaví nejdříve plný a univerzální slovník, určující význam všech znakových zvuků lidského jazyka, za druhé plná a univerzální mluvnice, předepisující přesně zákony všech možných obměn v řeči, za třetí a posléze nejúplnější encyklopedie tak napsaná, aby v čtenáře jednou a touž prací vplývalo účinně pravé poznání věcí i líbezně vplýval všecken jas jazyka.

KAPITOLA ČTVRTÁ

PRVNÍ CESTA K ODSTRANĚNÍ JAZYKOVÉHO ZMATKU, VŠEJAZYČNOST

(...)

5. Všejazyčností rozumíme takové zušlechťování všech jazyků, kterých užívají některé národy, aby každý z nich stačil na všechny knihy vševýchovné, s tím cílem, aby si každý národ mohl sám získávat poučení o všech věcech ve svém vlastním domácím jazyce. Bylo by tedy třeba, aby všechny knihy všeobecné (jak jsou k prospěchu škol nastíněny ve Vše-

výchově, od školy zrození až ke škole stáří) byly beze vší výjimky přeloženy do národních jazyků a aby byly vytištěny v čitelné a srozumitelné úpravě.

(...)

7. Ale je možné, co si přejeme? Proč by ne? Není dřeva, které by se nedalo osekávat; není kamene, který by se nedal přitesávat; není stromu, který by se nedal pěstovat a vysazovat do zahrady nebo do lesa; není pole tak planého, aby se nedalo zušlechtit k úrodnosti; není nadání tak chabého, aby se nedalo cvičením k něčemu vypěstit.

Jak by tedy mohl být nějaký jazyk tak hrubý, že by se nedal natolik vypěstovat, aby poskytoval svému národu užitek jakkoli dostatečný alespoň v nezbytných věcech? Naprosto se nesmí vymýšlet nějaká nemožnost; vždyť žádnému národu nechybějí věci, o nichž by se mluvilo, ani myslí, které by si tvořily představy o věcech k vzájemnému sdělování, ani jazyky, vytvářející kterékoli zvuky. To znamená: žádnému jazyku nechybí látka k vytvoření

- 1) slovníků,
- 2) mluvníc,
- 3) encyklopedií.

Tedy žádnému nechybí možnost vzdělání, i když tu a tam vznikne trochu nesnází.

8. Tato nesnáz poplyne z trojího zdroje.

Za prvé odtud, že některé jazyky jsou nadmíru chudé; trpí nedostatkem slov do té míry, že by se jim mělo říkat ne jazyky, nýbrž jazykové drobty. Tak je tomu u některých kmenů krajně barbarských, zvykajících si věnovat pozornost a jméno sotva tomu, co mají každodenně v ruce a na očích.

Za druhé některé jazyky mají sice hojně slov, ale tak dlouhých a těžko vyslovitelných, špatně rostlých a nepravidelných, že je málo naděje, že by se daly přivést k nějaké pravidelnosti a souladnosti.

Za třetí některé národy, které trpí nedostatkem i v oboru věcí, nerady budou připouštět jejich názvy, leč jestliže místo věcí užijeme obrazů nebo modelů věcí a podobných umělých pomůcek. To ovšem samozřejmě rozmnoží nesnáze.

9. Ale poněvadž zdatnosti není nic tak strmého, aby se to mělo zdát nedostupné, bude naprosto třeba přemýšlet o překonání těchto obtíží, pokud možno. Budou pak překonány, nebude-li chybět mužů, kteří sem obrátí svou sílu, kteří budou znát mety své pile a budou rozumět způsobům práce.

(...)

KAPITOLA PÁTÁ

DRUHÁ CESTA K ODSTRANĚNÍ JAZYKOVÉHO ZMATKU, VÍCEJAZYČNOST; CO TO JEST, PROČ JE ŽÁDOUCÍ A JAK DALEKO SE MÁ ROZVINOUT, ABY BYLA NEJEN MOŽNÁ, NÝBRŽ I SNADNÁ

1. Ale ovšem stěží se dá doufat, že by se jazyky všechny šmahem daly dostatečně zušlechtit; neboť tolik je jisté, že některé jsou k tvoření slov (buď odvozováním, buď skládáním) nezdařilé; jiné mají bídu i o kořeny, které by se daly rozšiřovat. Co si počít s takovými jazyky? Buď se teprv musí tvořit kořeny slov a vymyslet způsob, jak je rozvíjet (aby se na nich vylákala zásoba slova), anebo musíme bystré hlavy takového hrubšího národa přivést k nějakému vzdělanějšímu jazyku, aby s ním měly společnou slávu moudrosti a výmluvnosti.

2. Práci prvně uvedenou (pracně zušlechtovat jazyky naprosto hrubé) kdo by převzal? Anebo k jakému cíli? Vždyť by pak měl svět labyrinty tím větší, čím více by měl jazyků dobře pěstěných, neboť nadaní lidé by byli podněcováni k nové, měnivé a nekonečné řevnivosti; a tak bychom získali ne odstranění, nýbrž nekonečné rozmnožení potíží. Druhá cesta je pohodlnější a slibuje více snadnosti a příjemnosti, jak se dá ukázat na důvodech i na příkladech.

3. Neboť, jak tomu bývá na světě se státy, že často menší říše srůstají v jednu a z mnoha celků, uvedených pod jediné žezlo, stávají se monarchiemi, tak se děje i jazykům, že se totiž navzájem utiskují a že s podléháním některých jazyků nižšího řádu se jiné rozšiřují, stávají se společnými více národům a takřka univerzálními. Tak kdysi řečtina a po ní latina pozdvihla hlavu v Evropě, nato v Africe a v Asii arabština, nyní ve východní Indii mongolština a v Jižní Americe jazyk Kusků. O něm píše Acosta: V celé říši Inků (která se táhne od půlnočního Quita až k předlouhé provincii Chile skoro po 40 stupňů) zavedl král Quaianacap univerzální jazyk, kterému říkají quicho a který rozkvétá, protože se všude ujal; na učení není tak těžký, poněvadž přičiněním Španělů byl již soustavně zpracován. (Acosta, O získání spásy Indiánům, kniha I, kap. 2 a 9.) Tam píše, že také v království mexickém (v Severní Americe) vládne jazyk všeobecný, k snadnějšímu vzájemnému styku tak mnohých národů. Jestliže toho lidé hleděli a také dovedli dosáhnout pro snazší správu světské moci, proč bychom se i my nesnažili to hledat a proč bychom nedoufali toho dosáhnout ve věci daleko důležitější (s vyšším cílem a s prostředky, které nepáchnou násilím, nýbrž těší svou příjemnou soustavností)?

(...)

11. V možnosti jazyka společného, srozumitelného na kterékoli pevnině, doufáme skrze tyto prostředky: 1. základní knihy harmonicky psané; ty by byly takřka společným živým učitelem, jehož vedením by se každý (jen kdyby chtěl) mohl naučit onomu společnému jazyku a odtud čerpat veškerou moudrost. 2. Školy filologické, mnohojazyčné, všude zřízené. Při tom by se dbalo, 1) aby na učení žádnému jazyku (v základních věcech) nebylo třeba vynaložit více než měsíc; 2) aby knihy byly šířeny po celé pevnině; 3) aby se probíraly nejdřív slovníky, pak mluvnice, nato texty...

(...)

13. Ale aby takový společný jazyk byl snadno srozumitelný, třeba poznamenat, že srozumitelnější jsou ty jazyky, jež se skládají ze slov vznikajících z vlastních kořenů, jako je jazyk hebrejský, řecký, slovanský, německý atd. Méně srozumitelné jsou ty, které se skládají ze slov cele vypůjčených odjinud, jako jsou jazyky nové, vzniklé ze zmatení národů, španělština, italština, franština, angličtina atd.

(...)

KAPITOLA ŠESTÁ

TŘETÍ, NEJÚČINNĚJŠÍ CESTA K ODSTRANĚNÍ JAZYKOVÝCH ZMATKŮ, JEDNOJAZYČNOST, TJ. ZAVEDENÍ JEDNOHO JAZYKA PO CELÉM SVĚTĚ; JAKÝ MÁ BÝT A PROČ JE ŽÁDOUCÍ

1. I když se ovšem podaří sebevíc usnadnit studium vícejazyčné, nebude tím ještě lidskému pokolení nejlépe pomoheno. Neboť i kdyby šlo jazykové učení sebehladčeji, přece jen zaměstnání pouze jazyky bude ztrátou času (patřícího věcem). Za druhé čím více jazyků kdo bude znát, tím většího se musí obávat zmatku, jak svědčí příklady, že totiž jazykové studium skončilo u mnohých jakousi tupostí. A konečně sotva kdy může dostatečně dospět k žádoucímu věcnému jádru ten, kdo se příliš těší slovními slupkami, nemluvě o tom, že se tak soudnost o věcech spíše mate nežli podporuje vzhledem k velmi zmatenému a nedokonalému jmenosloví obyčejných jazyků a že z netotožných výrazů vznikávají netotožné představy.

(...)

4. Ale který to bude jazyk, jež uznáme za důstojný, abychom jej doporučili všem národům světa? Kdyby to měl být některý z jazyků už vžitých, pak stěží můžeme doufat v dohodu, poněvadž moudřejší národy s mluvou vzdělanější budou považovat každý svůj jazyk za důstojnější této cti (jak už jsme všichni samolibí) budou si přát, aby jejich jazyk byl

přiját. A nebude snadné rozhodnout při, poněvadž každý z těch jazyků se doporučuje nějakou předností. Hebrejšťina se bude dovolávat starobylostí; vždyť je stejně stará jako svět! Řečťina se bude chlubit bohatostí, latina přesností (a tím, že je leckde na světě už přijata); italšťina se bude honosit snadností, francouzšťina půvabem, španělšťina vznešeností, němčina vážností, arabšťina a slovanšťina rozsahem a jiné zase jinak. A řevnivost snadno uvede ve zmatek celou poradu, takže se nehne z místa.

5. Ale i kdyby všichni chtěli přikročit svorně a s čistým citem k volbě nejlepší mluvy, ukáže se přesto, že žádný jazyk nevyhovuje všem podmínkám, kterých, jak jsme vyložili, vyžaduje jazyk dokonalý.

(...)

9. Kdyby se měl podržet některý z vžitých jazyků, doporučoval bych (s Ludovikem Vivesem) svěřit to latině (viz: Nejnovější metoda jazyků, kap. VI, 9 n.), neboť: 1. je již vypěstěnější než jiné, 2. je již známa nám, kteří máme nápravu věcí doporučovat a jiným radit, 3. k doporučování tohoto jazyka národům světa již známe cestu vynalezením Dveří jazyků. Ale ani tak latina nedostačuje k zamýšlenému cíli 1) pro nesnadnost, která vzniká z množství odchylek (ve skloňování, časování, struktuře atd.); 2) pro nedokonalost: vždyť ji nemáme celou, a ani tolik z ní neznáme, kolik jí máme (srv. Nejnovější metoda jazyků XI, 6); pěkně o tom Knapski (Ind. App. 36, sl. 1 a 2).⁶ Je to jen potůček, vytékající z řečťiny, sleduje ji, ale nedostihuje (viz: Nejnovější metoda jazyků VI). Poněvadž by tedy bylo třeba zdokonalovat ji a poněvadž by to nešlo bez nesmírné nesnáze, bez potíží a sporů, bude snazší a výhodnější hledat a založit jazyk od základu nový.

10. Ani žádný ze živých jazyků, třeba nejvypěstovanějších, se nehodí, neboť žádnému z nich by nechybělo přimluvěcíh a každý národ by se honosil svou Helenou, a proto bychom se nedostali kupředu bez závisti, sporů a nových zmatků. A doopravdy nemáme žádný jazyk dostatečně způsobilý. Italšťina, španělšťina, franšťina jsou potůčky z jazyka latinského, rozmnožené nikoli novými prameny, nýbrž mezerami. Franštinu doporučuje její obratnost a příjemnost, ale nelze ji ustanovit za zprostředkovatelku moudrosti, poněvadž nestojí na vlastních kořenech; vychází z cizích. Angličťina se považuje za ještě snazší; ale hodí se nám ještě méně – poněvadž je to ještě větší snůška.

11. Co o slovanštině? Ta se zdá již vhodnější, poněvadž 1. jako kmeny má zvuky celkem přirozené, 2. ve skládání i odvozování je šťastná, 3. má zvuky čili písmena všeho druhu. Ale ani ona se nehodí k zamýšlenému univerzálnímu cíli, poněvadž 1) je příliš syková svými hláskami a shluky souhlásek, 2) dělí se na mnoho dialektů, které sotva sobě samým rozumějí – který z nich by vyhrál? 3) Kterýkoli tento dialekt se hemží nekonečnými nepravidelnostmi.

(...)

13. Zda tedy budeš moci, Asie, Afriko nebo Ameriko, poskytnout něco, co by před jinými zasluhovalo přednost? Dobře víme, že se chválí z hlediska snadnosti, uhlazení a pádnosti turečtina i perština i mongolština, v Americe pak mexikánština – ale nemáme důvodu, proč bychom si od nich slibovali více než od řečtiny nebo latiny či některého z našich jazyků, nemluvě o tom, že by mohl odpovídat požadované dokonalosti!

14. Viděli jsme tedy, že žádný z dosud poznaných jazyků v dnešním stavu nedostačuje k zamýšlenému cíli, ale rovněž že žádný z nich by se nedal žádnou prací přivést k tomu, aby byl dosti vhodný pro náš cíl; vždyť žádný z nich nemá samostatný původ a nevyrůstá ze svých vlastních kořenů; z toho plyne, že slova odvozená a složená nejsou srozumitelná sama sebou.

15. Co tedy dělat? Nezbytně musíme hledat jazyk nový, který by měl nejvyšší dokonalost pod nebem, tedy takový, že

1) svou bohatostí má odpovídat rozsahu věcí a vládnout všemožnou rozmanitostí znaků;

2) jakostí struktur má odpovídat struktuře představ a tak má být nejpresnějším zprostředkovatelem pojmů od mysli k mysli (dovede vystihnout všechnu rozmanitost, běžnou v oboru věcí);

3) ale přitom má být sám v sobě velmi snadný; vždyť by byl naskrze pravidelný, žádnými nepravidelnostmi neposkvřený a nezapletený.

Tyto tři znaky plynou ze všeobecnosti, jednoduchosti a dobrovolnosti.

16. Pojali jsme tedy ve svých přáních představu jazyka nade všechny dosud užívané třeba stokrát snadnějšího, příjemnějšího a dokonalejšího.

1) Snadnějšího, aby bylo možno učit se mu beze ztráty času;

2) příjemnějšího, aby bylo radostno učit se mu a znát jej;

3) dokonalejšího, aby jeho znalost velmi přispívala i k znalosti věcí a následkem toho, aby se konečně jednou mohl stát společným celému světu, ačkoli by nejdříve a hlavně mohl být v užívání jen mezi vzdělanci a na školách.

17. Tento jazyk by se mohl jmenovat

1) rozumový, neboť by neměl ani ve své materiální ani formální stránce až do poslední čárky nic, co by nemělo vyjadřovací význam;

2) pravidelný, neboť by po žádné stránce neměl žádných výjimek;

3) harmonický, neboť by představoval soulad představ a věcí a šířil by jej po lidských myslích;

4) přirozený, neboť by vykládal přirozenou podstatu věcí;

5) mystický, neboť by vysvětloval mystéria věcí;

6) filosofický, neboť by byl krásným nástrojem k přenášení moudrosti;

7) vševědný, neboť by byl opravdovou svatyní univerzální moudrosti a jejím věrným hospodářem; a byl by vhodným prostředníkem pro snadnější šíření vzdělanostních snah po celém světě.

(...)

KAPITOLA SEDMÁ

O MOŽNOSTI JEDNOZNAČNOSTI ČILI O MOŽNOSTI NOVÉHO JAZYKA

1. Není nejmenší pochyby, že jsme v předešlé kapitole pojali přání hodně vzletná. Ale což patří-li naše přání do říše nemožností a je-li pravděpodobné, že takový univerzální jazyk, jaký máme na mysli, není vůbec možný? To se hned ukáže. Já ovšem mám daleko jinou naději a považuji za nikoli těžké dokázat, že je možný nějaký jazyk univerzální a že může být takový, jak jsme jej popsali, bohatý, významotvorný, snadný.

(...)

3. Je tedy třeba, aby zakladatelé nového jazyka měli přesnou znalost ne-li všech, tedy alespoň předních jazyků celého světa, s nepochybnou nadějí, že se v každém najde něco ojedinělého k sestavení jediného jazyka ze všech nejkrásnějšího a nejdokonalejšího. Například, abych se dotkl něčeho z jazyků nám známějších,

a) hebrejštiny a němčiny dají příklad, jak zakládat kořeny krátké (hebrejštiny o třech písmenech, němčina jednoslabičné);

b) řečtina a němčina poskytnou příklad bohatosti, pocházející z umělého skládání slov;

c) latina a slovanština ukáží zdárné odvozování a jeho dobrodiním rovněž bohatost;

d) latina sama dá příklad půvabné výslovnosti beze vší drsnosti;

e) slovanština ukáže opakovací vidy všech sloves;

f) angličtina u rodu jmen vázanost na pohlaví;

g) turečtina u sloves nejen časování, nýbrž i skloňování.

A tak dále důsledně, takže podle mého přesvědčení se sotva najde některý jazyk, který by něčím nepřispěl novému jazyku k získání lesku, bohatosti, snadnosti a síly.

4. Ale naopak všechny jazyky budou mít před čím zrazovat a svým příkladem ukazovat, čemu se máme vyhýbat. Mám na mysli tolik všade se vyskytujících mezer a nedostatků a na druhé straně zase zbytečností, které jazyk velmi zatěžují, rovněž nepravidelností všeho druhu, jimiž se vůbec všechny jazyky hemží. Dokladem je hned už početnost deklinací a konjugací, nevynalezená úmyslně; naopak bez společného záměru, jen ze zvyku tak či onak se vkrádajícího vzešla tato rozmanitost od rozmanitých skupin rozptýlených;

ale když pak lidé srůstali v jednotu, nechtěli jedni ani druhí opustit své zvláštnosti, a tak se všechno přes tu rozvrácenost přece jen zakořenilo. Poněvadž je zřejmé, že ta věc není na nic než na množení nesnází, jak velice přispěje toto pozorování k odvrácení nesnází od nového jazyka!

5. Za druhé nám podstata věcí slibuje ještě větší vymoženosti, čehož si snad dosud nikdo nepovšiml, tj. aby se vzalo za základ jsoucno a všechny predikáty jsoucna a z každého kořene aby se vytvořila tři slovesa: nepřechodné (podmětné), přechodné (činné) a trpné.

Například:

<i>enso</i> (jsem)	<i>Ens; ensio</i> (činím)	<i>ensior</i> (vznikám)
<i>uno</i> (jsem jeden)	<i>Un – um; unio</i> (jednotím)	<i>unior</i> (jsem sjednocován)
<i>vero</i> (jsem pravý)	<i>Ver – um; verio</i> (dokazuji)	<i>verior</i> (jsem ověřován)
<i>bono</i> (jsem dobrý)	<i>Bon – um; bonio</i> (napravuji)	<i>bonior</i> (jsem zlepšován)
<i>tempo</i> (trvám)	<i>Temp – us; tempio</i> (dávám trvání)	<i>tempior</i>

6. Zdá se mi, že jsem takto ukázal možnost nového univerzálního jazyka. Ale nestačí založit nový jazyk. Tisíce se jich mohou složit, jeden krásnější, bohatší a snadnější než druhý; ba také už byly některými vzdělanci vynalezeny a v soukromém styku mezi některými užívány jazyky jiným neznámé; píše se to zejména o geniálním Thurnheusserovi, že prý hovořival se svými syny jakýmsi novým jazykem vlastního ražení. Ale jestliže se někteří budou o to pokoušet a nebudou mít na očích konečný cíl (abychom měli jazyk naskrze věčný, snadný a harmonický, zkrátka mluvící vševědu čili nálevku vševědy), neodstraní to zmatek, nýbrž jej ustálí; nezmenší jej, nýbrž rozmnoží. Zde jde tedy hlavně o to, zda je možný takový jazyk, jaký jsme vypsali, to jest:

- a) harmonický a významonosný, ba rozumový a vševědný,
- b) bohatý a přece stručný,
- c) konečně snadný, a proto přijatelný všem.*

(...)

Slovníkářsky bude možno zvýhodnit nový jazyk na různý způsob, například jestliže:

1. Věcem neexistujícím se nedají žádná jména. Byla by totiž málo zaměstnána, např. Cerberus, Chimaera, Fénix. Postačí pojmenovat takové věci společnými názvy (opisně): trojhlavý pes...

2. Neužitečná slova odvrhneme. Ó, jak mnoho neužitečných slov by bylo možno zavrhnout! Například může-li se v latině nedostatek něčeho vyjádřit někde částicí in- (jako:

* Zde končí ukázky z části rozčleněné v paragrafy; další ukázky z této kapitoly jsou z partie, která paragrafů nemá.

indoctus, injustus, impius), proč se to neděje všade? Proč druhý výraz, surdus, caecus, claudus, turpis, když by se mohlo říci inaudiens (neslyšící), invidens (nevidoucí), inambulans (nechodící), impulcher (nehezky) nebo inauris, inoculis, impes?

3. Základem stručnosti bude, bude-li kořenů co nejméně, kolem 200. Možnost toho si představujeme takto:

a) Na věci nejobecnější (čistě transcendentní), jimiž se dají vyjádřit všechny věci speciální použitím rozlišeného znaku, asi 50 slov.

b) Ne více bych čekal všeobecných rozlišností (vyjádřitelných adjektivy).

c) Činností a trpností (neboť je to v podstatě totéž, liší se jen jako termín a quo a ad quem) snad ne více; a nejobecnější slovesa.

d) Příslůvečných určení (která bude třeba vyjadřovat předponami) nebude ani tolik; vezmou se z rozdílu místa a času.

Bude-li v jednotlivých skupinách po padesáti výrazech (nebo okrouhle tolik), bude tedy kořenů jazyka kolem 200 (a třeba i tři sta), vesměs jednoslabičných, o jednom, dvou neb třech písmenech; všechna ostatní slova budou složená, sama sebou pochopitelná a významonosná, i kdyby jich bylo na tisíce.

NB. Pravím, že budou slova i o jednom písmenu, to jest pět samohlásek, 25 souhlásek, dvě polosamohlásky (L a R); ba i hláskám hrdelním, podnebným, zubným, retným a nosovkám bude dobře přidělit úkol.

4. Slova víceznačná (aequivoca, jejichž znění je jedno, významů více) nebudou trpěna žádná.

5. Synonyma (jejichž znění je různé, význam jeden a týž) nebudou trpěna.

6. K nejspeciálnějším věcem se nebude sestupovat; přestaneme na obecných a nutných.

7. Kterékoli věci spadají pod jeden rod, budou mít jediné jméno obecné; druhy obsažené v onom rodu necht' se vyjadřují tímž jménem, jen s vyjádřením rozlišného znaku (afixem nebo praefixem). Tak například bude možno podivuhodně ujednotit jména hvězd, rostlin, kovů, kamenů, stromů, živočichů, šatů, budov atd. a bude v těchto názvech podivuhodná jasnost. (Představy částí času jsou si navzájem příbuzné, proč ne i jejich znaky, to jest slova? Proč se tedy tak velmi liší zvukem: čas, okamžik, minuta, hodina, den, měsíc, rok, století, věk či věčnost? Proč podobně: nyní, právě, už, hned, nedávno, dnes, včera, zítra atd.?)

(...)

Cokoli je jediné, osamoceně (věc, osoba, činnost), budiž označeno slůvkem, které obsahuje jedinou samohlásku; množné číslo se označí zdvojením téže samohlásky nebo, což je totéž, čárkou:

A – aa	}	to jest	}	á
E – ee				é
I – ii				í
O – oo				ó
U – uu				ú

Například, kdyby *Jah* znamenalo *Bůh*, *Jáh* bude *bohové*;
 kdyby *Ben* znamenalo *syn*, *bén* bude *synové*;
 kdyby *Sir* znamenalo *pán*, *sír* bude *pánové*;
 kdyby *Dos* znamenalo *věno*, *dós* bude *věna*;
 kdyby *Mus* znamenalo *myš*, *mús* bude *myši*.

U zájmen:

A – já,	aa – my
e – ty,	ee – vy
i – on,	ii – oni

Časování bude jediné, a to ve třech formách, například:

<i>sum</i>	<i>facio</i>	<i>fio</i>
ba	be	bi,

o čemž více jinde.

Ejhle, jak úsporné všecko! Ano, i snadné! Takže za jednu jedinou hodinu by bylo možné naučit i naučit se celému systému skloňování a časování; naučit se celému jazyku teoreticky byla by práce na jediný týden, naučit se prakticky, na jeden měsíc!

(...)

KAPITOLA OSMÁ

SNADNOST JEDNOJAZYČNOSTI ČILI O SNADNOSTI NOVÉHO JAZYKA*

Že nový jazyk tak harmonický, výstižný, tak skladný a ladný bude také snadný, může již být zřejmo samo sebou; nicméně připojme ještě něco zvlášť.

Kdokoli řádně promyslí, jaká je to příčina, která činí naše jazyky tak nesnadnými, shledá, že jsou to nepravidelnosti porůznu se vyskytující (ve vyslovování a v psaní písmen, ve

* Tato kapitola není rozčleněna v paragrafy; uvádíme počátek a dvě další části.

skloňování, v časování, ve skladbě, a konečně ve způsobu, jak se všechno všelijak spleteně vyjadřuje). Nebude-li tedy nepravidelností, všechno bude rovné a schůdné. Neboť kdo se učí latině, řečtině, hebrejštině nebo kterémukoli jinému jazyku, jistě se z ničeho netěší víc, než kdekoli vidí málo pravidel, výjimky však žádné; naopak množství pravidel a výjimek je učiněné trápení; poněvadž běžné jazyky jsou jimi přetíženy všechny, takže vzor má více výjimek než pravidel, není možno učit se jim bez potu a není nikdy možno naučit se jim alespoň prostředně dokonale, leč při šťastnějším nadání nebo příliš dlouhým cvikem.

Tyto nepravidelnosti nedají se z našich jazyků odstranit kvůli tyranovi o čtyřech písmenech*, který si všechny podrobuje; ale může se jim zabránit vstup do nového jazyka, sestavovaného rozumově; a možno učinit opatření, aby se nikdy nevplížily. Neboť tolik je jisto, že nepravidelnosti jazykové nevznikly s prvním jazykem, nýbrž že se rozmanitě vloudily zmatením jazyků, rozptýlením národů a nedostatečností písma i knih za oněch prvních dob.

Dokud lidé bydleli řídceji a od sebe vzdáleněji, dokud bylo méně obchodů, styků a řečí a dokud paměť řídceji cvičená špatně dodávala tomu neb onomu slova dříve slyšená nebo způsob jejich ohýbání a spojování, tu byla slova vyslovována mylně; taková odchylka se utvrdila neuvědomělým napodobováním jiných a snadno se zakořenila tehdy, kdy nebylo žádných pravidel a žádné psané řeči. Ale nyní, až bude jazyk přesně přizpůsoben podstatě věcí, bude se moci zrovna tak málo odchýlit od pravidelnosti, jako se mohou odchýlit věci samy, a jak málo se může ztratit, co obíhá v rukou všech.

(...)

Přihlédněme již, které a jaké nesnáze mluvnické je třeba odstranit nebo jim předejít ve snaze o nový jazyk. Začneme od písmen.

1. Znaků v jazyku čínském se počítá 8000. Budtež odstraněny. Necht' nezůstane nic než znaky písmen.

2. Rusové čítají písmen 38, Italové se spokojují s dvacíti. Při tom necht' zůstane. NB. Jestliže se některé písmeny vyslovují dvojím způsobem, jako u Čechů většina souhlásek tvrdě a měkce, necht' se to vyřídí tečkou jako u Čechů. Jinak je tu třeba zachovávat obecné pravidlo:

3. Jedno písmeno měž jen jeden vlastní, vždy stejný zvuk. (Neboť nač mají rozličné znění c, g, v? C jednou jako z, jednou jako k; g jednou jako j, jednou jako měkké k; v jednou jako samohláska, podruhé jako souhláska.)

4. Netvárné nahromadění písmen ve slabikách (u Poláků chrząszcz, u Němců Zschwetschck) budiž odstraněno; všechno necht' je plynulé.

* tj. zvyku

5. Rody podstatných jmen působí mnoho potíží v řečtině, latině, němčině, češtině atd. Odpomoc je dvojí: Ty nesnáze se buď umenší podle vzoru Angličanů, u nichž jen věci mající pohlaví jsou maskulina a feminina, všechno ostatní (bezpohlavní) jsou neutra, nebo se vůbec odstraní podle vzoru Maďarů, kteří nemají vůbec žádné rody jmen, nýbrž jen člen (az), který rozlišuje podstatná jména od jiných částí řeči.

(...)

K přesvědčení o snadnosti přispěje, ukáže-li se, že není třeba žádných slovníků a žádných mluvnických předpisů, leda velmi stručných, to jest soupisu kořenů s vysvětlením koncovek čili připojení; poněvadž ty budou mít vždy a všude tutéž platnost a způsob jejich připojování bude ustavičně týž beze vší výjimky, bude třeba psát pouze generální slovník (jaký my předepisujeme slovníku latinskému); speciální slovník nebude obsahovat nic než základní slova, poněvadž slova odvozená či spíše složená se budou moci již sama sebou tvořit do nekonečna a budou velmi jasně srozumitelná všem.

Podobně tomu bude s mluvnicí. Ubude celá nauka o rodech, tak dlouhá a rozsáhlá v latině a řečtině; ubude celá nauka o tvoření rodu a stupňování adjektiv a celá nauka o skloňování a časování, neboť bude jen jediné sklonění a časování všestranně pravidelné; také skladba se dá vyříditi asi deseti pravidly.

Tedy slovník nechtě jen tři části, velmi stručné:

1. Abecední seznam kořenů s bližším určením, co má každý znamenat; takových bude potřebí sotva více než 200, nebo řekněme i 300. Neboť jedna z podmínek nového jazyka je, že má celý vyrůstat ze svých vlastních kořenů beze všeho vypůjčování odjinud. Kořenů má být a) co možná málo, b) a přece s dostatek na všechno, c) mají být co nejsnáze srozumitelné samy sebou pro přirozený zvuk, vyjadřující (pokud možno) věc samu, d) mají být co nejskladnější (při vší rozmanitosti, které je třeba k vystižení rozmanitosti věcí).

2. Seznam připojení, to jest co a v jakém významu se má připojovat ke každému kořeni k vystižení všech stránek téže věci, to jest podstaty, vlastnosti, nedostatku atd.

3. Způsob skládání (vyložený na jediném příkladě), podle něhož se všechno bude sestavovat obdobně, to jest jak se mají k vyjádření kterýchkoli komplikací spojovat jednak kořeny mezi sebou, jednak připojení mezi sebou.

Z toho všeho je, tuším, dosti zřejmá snadnost nového jazyka, o nějž usilujeme. Jednu ještě poznámku připojím, než uzavřu. Možnost věcného jazyka, ve všem významonosného, krásného, příjemného, takového, že by jej rádi připustili všichni národové, plyne zřejmě z paralelismu písma a mluvy, uvážíme-li věc bystře a přivedeme-li ji vhodně k harmonii. Neboť jako po písmu východních národů, tak obtížném, které má tolik tisíc znaků podle počtu věcí, že sotva celý život stačí k jejich naučení, vynalezen byl velmi pohotový způsob psaní pomocí několika málo znaků, k jejichž naučení stačí jen několik hodin, ale jejichž

použitelnost se rozpiná do nekonečně mnoha věcí, tak po jazycích dosud užívaných, které každé věci dávaly jedno slovo, může být vymyšlen jazyk, který přidělí význam jen prvním základům slov (písmenům a slabikám) a velmi snadno i šťastně oděje vhodným názvem všechno; a nebude potřebovat ke každému novému slovu nové poučení rozumu, nýbrž cokoli řekneš, tomu bude beze všeho rozumět (tak jako zde, cokoli písmenami píšeš, čteš pohotově, i když jsi to nikdy neslyšel).

Nejvyšší zákony nového jazyka, aby všechno bylo přesně rozčleněné, prostému zmatku. Tedy:

1. Kolik věcí, tolik slov, ani více ani méně, a každá nová věc měž nové jméno.
2. Rozdíl ve věci buď vyznačen rozdílným slovem. Tedy žádná slova nesmějí býti obojího rodu čili obojetná.
3. Jednoduchá věc, jednoduché slovo; složená věc, složené slovo; kolikanásobně, tolikanásobně.
4. Věc jakožto podstata nechť dodá slovu rázu podstatnosti, vlastnost rázu přídavnosti, nedostatek rázu postrádání.
5. Rozdílný pád téhož jména nebo rozdílný tvar téhož slovesa nechť má rozdílnou koncovku, aby nic nespadalo v jedno nebo nepůsobilo zmatek v souvislosti.

Zásada: Cokoli má odlišný význam, měž odlišný tvar.

(...)

KAPITOLA DEVÁTÁ

O SPOJENÍ UVEDENÉ TROJÍ CESTY K PĚSTOVÁNÍ JAZYKŮ (ZA ÚČELEM PLNĚJŠÍHO ŠTĚSTÍ); O METODĚ KAŽDÉ CESTY ZVLÁŠTĚ; A KONEČNĚ JAKÝMI CESTAMI SE DAJÍ VŠECHNY NÁRODY PŘIMĚT K TÉTO SNAZE

1. Doufám, že se znovu docílilo, abychom se shodovali v těchto sedmi bodech:
 - 1) Bude dobře, aby byly pěstovány všechny národní jazyky, tak aby každý duch chválil Hospodina.
 - 2) Je možno dosáhnout, aby všechny byly vypěstovány až po ten stupeň, že bude lze překládat výtahy všeobecných knih do jednotlivých jazyků.
 - 3) Ale snazší bude, možno-li ukázat způsob (i barbarským národům), jak se učit hlavním jazykům již vypěstovaným.
 - 4) Ale nejlepší a nejsnazší bude zavést jeden jazyk celému světu společný.
 - 5) Nebude-li žádný jiný lepší, nevhodná bude latina.

6) Hledá-li se však něco dokonalého, musí být založen zcela nový jazyk, cele plynulý, cele jasný, cele moudrý a věčný.

7) Způsob jeho zakládání je již postižen a nezbyvá, než abychom přistoupili k jeho stavbě.

2. Nyní dodávám, že nejlepší z nejlepšího bude, aby všejazyčnost, několikajazyčnost a jednojazyčnost obdržely stejnou platnost k plnému štěstí lidského pokolení...

(...)

7. Tak bude soustava jazyků docela podobná soustavě nebeské; bude mít nejdříve takřka nesčíslné jasnější i temnější hvězdy, pak sbor planet, nakonec už plné světlo vnesené na svět, přejasně slunce.

(...)

9. Ale jako za přítomnosti slunce, ve dne, jsou hvězdy s měsícem potichu a není je vidět, tak to snad dopadne i zde. Aristoteles sice napsal, že i za nejjasnějšího dne lze vidět hvězdy z hluboké studny (kde sluneční záře nezasahuje zrak), ale kdopak si chystá takové studny proto, aby mohl ve dne pozorovat hvězdy? Neboť jaký by to mělo smysl? V noci se těšíme z měsíce a hvězd; ve dne se rádi spokojujeme sluncem. Dejme tomu, pravím, že za dřívějších věků, dokud ještě nevyšlo plné slunce, těšili jsme se z hvězdiček jazyků jakkoli rozptýlených (ba i zmatených); nicméně živější bystrozrak některých lidí radoval se jen z několika světlejších jazyků; nyní však, když vzejde slunce nového jazyka, ve všem rozumového, zářivého a příjemného, bude nás všechny nepochybně více těšit plesat v tomto slunci.

10. Tedy sláva všemluvy (bude-li řádně vybudována) bude trojí: 1. Všeobecné umění všechny jazyky vzdělávat na potřebnou míru pod názvem všejazyčnosti. 2. Urovnaná cesta k snadnému naučení většímu počtu jazyků (kolik jen komu libo) pod názvem vícejazyčnosti. 3. Způsob, jak založit jediný nejdokonalejší jazyk (a jím obrátit babylónské temnoty v světlo síónské), způsob tak samozřejmý, že nikdo nemůže být jiného mínění, pod názvem jednojazyčnosti (monoglottie).

PRVNÍ POKUS O NOVÝ HARMONICKÝ JAZYK*

[ÚČEL A PLÁN POKUSU]

(...)

3. Užijme tedy i my svého práva a snažme se třeba jen zdaleka udělat pokus, abychom alespoň i tímto způsobem lépe poznali, jaká je tu naděje; a když jsme položili základ, počínejme zkoumat, jakým způsobem by se dala řeč připodobnit věcem, aby pouhým zvukem pokud možno vystihovala podstaty a vlastnosti věcí. Nicméně neopovrhne přehlédnout tu a tam k jazykům již známým, abychom vyložili, co podobného nebo nepodobného bude mít nová řeč, a abychom tím tak jasně ukázali její přesnost.

4. Ale nejde nám jen o to, aby vzešlo něco vybranějšího, než jsou jazyky už přijaté a užívané (neboť tato přednost nám nestojí za to, abych považoval za vhodné věnovat nějakou práci na vymýšlení takového nového jazyka nebo jeho naučení), nýbrž aby vzešel jazyk věcný, zprostředkovatel věcné moudrosti; bude nutno vzít za ideál ne již dřívější jazyky, nýbrž věci samy.

5. Za tohoto předpokladu nebude možno žádným způsobem založit tento věcný jazyk, pokud věci samy nebudou uvedeny v pravý, přirozený a neměnný řád; proto je naprosto nezbytné především ustavit řádně vševědu (a to tak, abychom pro její samozřejmost měli souhlas všech lidí, kteří volky nevolky uznají, že vševěda už vyhovuje věcem). Ostatně prohlašuji co nejslavnostněji, že před plným a dokonalým usoustavněním věcí a bez jaksi univerzálního souhlasu moudrých lidí nelze se pokoušet o úplnou stavbu tohoto jazyka (tím méně o jeho užívání). Neboť není možno, aby nebylo rozptýlené a nesouhlasné, co konají rozptýlení lidé, a to podle norem nikoli neměnných. Jestliže však vynalezneme více nových jazyků, nezjednáme odpomoc proti zmatku, nýbrž zmatek rozmnožíme a budeme mít nový Babylón...

(...)

7. Rozdělme si však tento pokus na tři části:

I. na obsahovou část nového jazyka, slovník;

II. na formální část čili mluvnici;

III. na praktickou část čili úvahu o založení už plného názvosloví věcí.

*Tento přídavek Panglottie není rozčleněn v číslované kapitoly.

O PÍSMENECH

(...)

15. Písmenových prvků nového reálného jazyka musí se nevyhnutelně zavést tolik, kolik je třeba k vystižení všech rozličných znaků věcí a kolik se dá přesně vytvořit lidským jazykem, ani více, ani méně, abychom netrpěli ani nedostatkem, ani nadbytkem.

16. Takových prostých a individuálních zvuků, jichž uclánkované tvoření je našim ústům dáno, je třicet sedm, a to tyto:

Pět samohlásek, *i, e, a, o, u*. Neboť *y* má zvuk smíšený z *i* a *u*; proto se musí počítat spíše k dvojsamohláskám než k samohláskám. Souhlásky pěti druhů, totiž:

1. pět hrdelných, *h, ch, k, g, j*;
2. pět zubných, *d, t, z, s, c*;
3. čtyři retné, *b, p, f, w* (v latině *v*);
4. dvě jazyčné, *l, r*;
5. dvě nosové, *m, n*.

Tak je souhlásek osmnáct skoro vesměs tvrdých; ale při vyslovování se mohou změkčovat a také se často změkčují, takže dávají zvuk plynný (vyjma hrdelnice, které zůstávají beze změny); z toho plyne, že třináct z nich dává nový zvuk, jež Češi vyznačují kladením teček nad příslušné souhlásky, takto:

ḃ, ḗ, ḡ, ẇ, ċ, ṩ, ż, ṭ̇, ḍ̇, ḹ, ṁ, ṇ, ṛ.

Tak bude třicet šest zvuků věcně vzájemně odlišných.

17. Pořadí písmen čili abecedu nového jazyka bude nejlépe sestavit tak, aby za sebou pořadem šly ty písmeny, které jsou téhož původu (nejdřív samohlásky, pak retnice, nato hrdelnice atd.), ale aby se rozlišila každá souhláska téhož druhu, přidá se jí jiná samohláska, například:

A, E, I, O, U.

Ba, Pe, Fi, Wo.

Ha, Che, Ki, Go, Ju.

Da, Te, Zi, So, Cu.

Ma, Ne, Li, Ro...

(...)

18. Nová psaná abeceda nového jazyka.

A. Má se skládat z pouhých bodů, čar a nejjednodušších obrazců, ale v rozličném postavení, tak aby nebylo žádného druhu a postavení bodu, čáry a obrazce, kterého by se tu nepoužilo.

B. Každému se má přidělit vlastní platnost, tak aby zde nebylo nic v celém způsobu psaní, co by nebylo nositelem významu.

C. Každému znaku se má přidělit trvalý význam, při spojování se nikdy nemění.

(...)

POZNÁMKY O VĚCNÉ PLATNOSTI PÍSMEN

- A bude znamenat něco rozsáhlého a velkého,
- I něco malého a útlého,
- O kulatost, jasnost a veškerenství,
- U hranatost, nejasnost a nicotu,
- E bude povahy střední mezi velkým a malým, kulatým a hranatým, vším a ničím; všude bude znamenat něco nebo část celku;
- H jest dech, a proto bude vyhrazeno věcem duchovým,
- F je prudký van, proto bude vyhrazeno rychlým pohybům,
- L bude znamenat měkké,
- R tvrdé, též věci plynné, jasné, zvukné,
- M věci mlhavé, němé.

Což aby se vyznačovala i poloha, aby A znamenalo nejvyšší, U nejnižší, I střední?

(...)

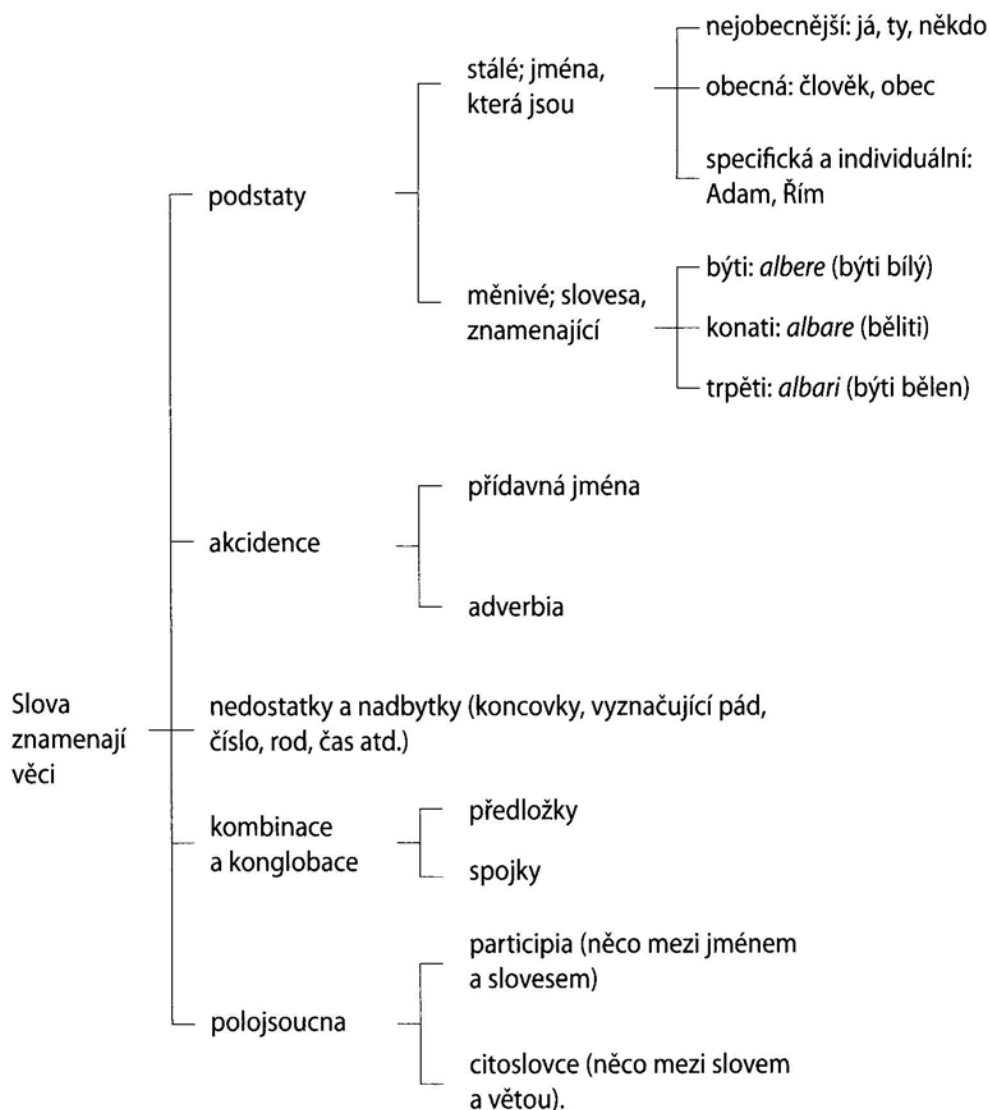
O SLABIKÁCH

Tu je dbát zejména toho, jak bychom (poněvadž kořeny celého jazyka mají být výhradně jednoslabičné) rozdělili základní a jednoduché třídy věcí mezi dané možné slabiky tak, aby podstata každé věci buď byla už pouhým zvukem sama sebou podána představivosti, nebo aby se mohlo hned rozumově pochopit, co znamená.

Prvního druhu budou ty slabiky, jimiž se vyjadřuje přírodní zvuk, jako be bečení ovcí, si hadí sykot atd.; takových mají hodně Češi, například bouch, třesk, vřesk, šoust, šplouch atd.

Druhého druhu budou slabiky, které vznikají buď ze spojení vlastností jednoduchých písmen, aplikovaných na věci (například poněvadž k znamená cosi tupého, u něco hmotného a nehybného, uložíme slabice ku, aby znamenala hlínu, živel hrubý a sám o sobě nehybný), anebo podle pořadí, které zaujímají písmeny v abecedě, jedním nebo druhým směrem...

O TŘÍDÁCH SLOV

O VÝRAZECH

1. Délka slabik bývá v běžných jazycích hlavním příznakem slova, a přece je zbytečná a užívá se jí jen k bezdůvodnému potěšení sluchu. U nás žádné slovo nebude mít délku ve svém kořeni, ale zato ji přijme každé slovo, kdykoli se má označit opakování některé věci

nebo činnosti: například *io* – jsem, *ió* – bývám; *bor* – strom, *bór* – stromoví; *tar* – skot, *tár* – stádo skotu.

2. Rod budiž jediný, věcný, který nazývají středním; kdekoli se však věc dělí na pohlaví, tam mužský rod podrží koncovku věcnou a ženskému se přidá určitá značka, například *a*, stejně u jmen jako u sloves; tak *ioa* – jsem (já žena); *tar* – býk, *tara* – kráva, atd.

Poznámka: Slovesa nebudtež zatěžována rody; není to k ničemu.

3. Počet dvojný a trojný nebudí vyjadřován jinak než přidáním písmena *n*, například: *o* – já, *on* – my; *e* – ty, *en* – vy; *i* – on, *in* – oni.

4. Dvojným počtem (duálem) snad by nebylo třeba zatěžovat tento jazyk. A přece stojí za úvahu, když už se jsoucno dělí na jednotlivé, dvojité a hromadné a mnohost začíná vlastně od trojlosti, zda by se to nemělo vyjadřovat také řečí. Lze k tomu, jak se zdá, radit; jen kdyby se dal najít nejsnadnější způsob!

(...)

SLOVESA

1. Časování budiž u všech sloves jediné s jediným způsobem, indikativem. Konjunktivu, pravím, může jazyk rozumový postrádat, kdežto v řečtině a latině byl vymyšlen navíc beze vší nezbytnosti, jen z jakési hýřivosti.

2. Indikativem pak budiž pouhý kořen s významem neurčitým, to jest přítomným, budoucím i minulým. A jako vokativ spojujeme v jedno s nominativem, tak imperativ s infinitivem, jen předpojením zájmena *o*, *e*, *i*; *on*, *en*, *in*.

3. Například, jestli *I* bude znamenat býti, bude

<i>oi</i> – ať jsem	<i>oni</i> – budme
<i>ei</i> – bud'	<i>eni</i> – budte
<i>ii</i> – budiž, ať jest	<i>ini</i> – budtež, ať jsou

(tak jako by se řeklo: já býti – totiž: mám, ty býti – totiž: máš, vy býti – totiž: máte).

4. Časy budte jenom tři, *prézens*, *préteritum* a *futurum*, ale v *préteritu* a ve *futuru* dvojí způsob, nedokončený (čili ve stavu dění) a dokončený (čili v hotovém skutku).

5. Znak přítomného času nebude žádný leč osoby zájmenné, *o, e, i; on, en, in*;
například:

io, ie, ii – jsem, jsi, jest;

ion, ien, iin – jsme, jste, jsou.

6. Znak minulého času nedokončeného (*praeteriti imperfecti*) budiž předpona *h*,
například: *hio, hie, hii; hion, hien, hiin*.

7. Znak minulého času dokončeného (*praeteriti perfecti*) budiž předpona *heh*:
Hehio, hehie, hehii; hehion, hehien hehiin.

8. Ale pozor! Což aby značkami *préterita* dokončeného i nedokončeného a znakem
futura byly nějaké předložky? nebo příslovce času? Například v latině u slovesa *sum*:

jam sum (již jsem)

tum sum (tehdy jsem)

post sum (pak jsem)

9. Je-li třeba opakovacího vidu (– a to jest! –), nechť se vyrozumí z délky položené na
poslední slabiku, například:

jo, sum, jsem

jó, esse soleo, bývám.

Tedy bude znamenati

hiin byli,

hiin bývali

ien jste,

ién býváte, atd.

10. Především je třeba vymyslet tři základní slovesa

<i>sum</i>	}	tj.	}	podmětné (nepřechodné)
<i>facio</i>				činné
<i>fio</i>				trpné,

aby podle jejich formy mohla být snadno utvářena a časována všechna ostatní
slovesa; například budiž

I = býti:

o jsem

e jsi

i jest

on jsme

en jste

in jsou

Ni = činiti:

no činím

ne činíš

ni činí

non činíme

nen činíte

nin činí

Mni = stávat se:

mno stávám se

mne stáváš se

mni stává se

mnon stáváme se

mnen stáváte se

mnin stávají se

11. Podle těchto tří se budou tvořit všechna slovesa, každé od svého kořene, tj. přirozeného zvuku. Například podržíme-li citoslovce EN, takže bude znamenat ejhle, vznikne odtud

eni, jeviti se (což jest *ejhle býti*),
enini, ukazovati se (tj. *učiniti ejhle býti*),
eninimi, býti ukazován tj. *stávati se ejhle býti*).

12. Což abychom odtud odvodili i sloveso viděti? Neboť jeviti se a býti viděn, ukazovati a věděti jsou pojmy mezi sebou souvztažné; ale jak?

13. To by velmi přispívalo k výhodnosti, kráse a výrazné snadnosti jazyka. Neboť jiné jazyky neznaly této výhody, a proto jen u velmi malého počtu sloves (toho trojího významu) podržely tentýž základ (například v latině *albeo*, *albo*, *albes* atd.); většinu tvoří ze základů rozličných, jako *pateo* čili *appareo*, *video*, *ostendo* atd.; *maneo*, *teneo*, *haereo*, *lateo*, *abscondo* atd.

POZDĚJŠÍ MYŠLENKY O SLOVESECH

1. U sloves budiž základ vždy jednoslabičný, o třech písmenách, skládající se z jedné samohlásky a dvou souhlásek. Samohlásky *A*, *E*, *I*, *O*, *U* nechť rozlišují význam slovesa podmětného (nepřechodného) od činného, trpného, činno-činného a činno-trpného; například kdyby *ban* znamenalo býti, *ben* bude činiti býti, to jest hotoviti, začínati, *bin* býti hotoven, vznikati, *bon* činiti, aby jiný hotovil, *bun* činiti, aby něco bylo zhotoveno, dát zhotovit.

2. Základ sám měž vždy platnost infinitivu a sám kořen slovesa měž význam neurčitý, to jest minulý, přítomný a budoucí.

3. Dá-li se k němu jako předpona zájmeno, bude to imperativ.

4. Přidáním koncovky vznikne pak indikativ.

5. Tak budou tři způsoby, neboť čtvrtého není třeba.

6. A nebude třeba jiných koncovek než zájmen; časy však nechť se rozliší pomocí *sum*, *fui*, *ero* (jsem, byl jsem, budu). Tak bude časování nejenom jediné, nýbrž takřka žádné; při tomto časování

7. osoby necht' se rozeznávají jen pouhými zájmeny *a, e, i*, to jest *já, ty, on*, a *á, é, í*, to jest *my, vy, oni*.

8. Časy se budou rozeznávat podle předpon *F* pro futurum, *P* pro préteritum, se samohláskou příslušného slovesa; například jestliže *ban* bude znamenat býti, pak bude postup tento:

Préz. *Bana, bane, bani; baná, bané, baní.*

Prét. *Pabana, pabane, pabani; pabaná, pabané, pabaní.*

Fut. *Fabana, fabane, fabani; fabaná, fabané, fabaní.*

Hle, jakou snadnost to skýtá! A přece jakou dokonalost a bohatost! Časování bude v celém tomto rozumovém jazyce jen jediné anebo spíše, abychom mluvili přesněji, žádné, nýbrž bude jen trojí zájmeno, připojované ke kořeni slovesa se znakem bytí, konání nebo trpění, buď v přítomnosti nebo v minulosti nebo v budoucnosti.

[ZMENŠOVÁNÍ A ZVELIČOVÁNÍ]

7. (...) Kdyby se zavedly předložky (předpony) zveličující, zmenšující, odlučující, nedostatkové, zrůdnostní, zdvojující, shrnující, mohlo by se to stát nesmírnou výhodou pro jazyk! Například může znamenat

- a* odlučování (jako u Řeků),
- e* menší nedostatek,
- i* zmenšení věci,
- u* zveličení,
- o* napětí, přílišnost, univerzalitu.

Dejme tomu, že *mel* znamená mluvícího; pak *amel* bude němý, *emel* vážnoucí v řeči nebo koktavý, *imel* žvatlající, začínající mluvit, *umel* volající nebo pokřikující, *omel* všechno mluvící, klábosil, atd. Tak kdyby *bar* znamenalo kde, pak *abar* bude nikde, *ebar* někde, *ibar* sotva kde, *obar* všade, atd. atd., neboť *o* pro okrouhlost svého znaku a pro okrouhlost úst při vyslovování je vhodné, aby znamenalo kruh, to jest veškerenství.

8. Totéž bude možno zachovávat u jmen a sloves. Neboť jestliže

<i>a</i>	bude znamenat vždy a všude		odlučování,
<i>i</i>			zmenšení,
<i>u</i>			zveličení,
<i>e</i>			částečnost,
<i>o</i>			univerzálnost,

pak bude velmi krásně možno získat tuto úsporu také u jmen a sloves. Nebo, znamená-li lus světlo, alus budou temnoty, ilus stín, ulus veliký jas, elus trochu světla, olus celé světlo, to jest záře, lesk.

9. Podobně u sloves, kdyby lal znamenalo mluvit, bude alal nemluvit čili mlčet, ilal umenšeně mluvit, to jest šeptat, šuškat, ulal volat, pokřikovat, elal něco mluvit, vypravovat, olal všechno povídat, žvanit, klábosit.

10. Ach, jak veliká by to byla úspora! Jak veliké světlo pochopitelnosti! Neboť za kořeny tohoto jazyka budou sloužit jen písmeny a slabiky o dvou i třech písmenech (a ani těch všech nebude třeba!) počtem dvě stě nebo tři sta; všechny budou bezprostředně vyjadřovat věci i způsoby věcí. Odtud vzejde nekonečné množství slov, dostačující k šťastnému vyjádření všech pojmů, třeba v nekonečném množství.

(...)

JANA AMOSE KOMENSKÉHO

OBECNÁ PORADA O NÁPRAVĚ VĚCÍ LIDSKÝCH

(výbor z díla)

Soliton
2007